

Вплив історичних передумов на реалізацію кадрової політики в АР Крим

Розглянуто вплив історичних змін на формування етнонаціонального складу населення АР Крим. Характеризуються тенденції взаємодії українського та кримськотатарського населення. Визначено місце кадрової політики АР Крим у подоланні міжетнічної напруги в регіоні.

Рассмотрено влияние исторических изменений на формирование этнонационального состава населения АР Крым. Характеризуются тенденции взаимодействия украинского и крымскотатарского населения. Определено место кадровой политики АР Крым в преодолении межэтнического напряжения в регионе.

Influence of historical changes on ethnic and national formation of population composition in Autonomous Crimean Republic is researched. Tendencies of cooperation between Ukrainian and Crimean and Tatar population are characterized. The place of personnel politics in Autonomous Crimean Republic in order to overcome interethnic tense in the region is determined.

Крим має велику і складну історію. За тисячі років життя півострів став свідком різних державницьких утворень, кожне з яких залишилося позитивним або негативним досвідом у суспільних відносинах. Кожна зміна форм правління несла в собі спроби досягти домінування титульної етнічної групи. Але результатом історичних подій став різноманітний етнонаціональний склад населення нинішньої Автономної Республіки Крим, що потребує від державного управління розробки ефективних підходів до реалізації державної політики в регіоні. Особлива увага повинна звертатися на кадрову складову, яка повинна наповнитися оновленим змістом, завданням якого є сприяти вирішенню проблем порозуміння між етносами та конфесійними групами.

Перед державним управлінням постає проблема об'єктивної оцінки наслідків колишньої командно-адміністративної системи та визначення шляхів їх трансформації у правову державу з розвиненим громадянським суспільством. А це потребує істотних змін у підходах до формування кадрового корпусу управлінців в Автономній Республіці.

АР Крим є адміністративно-територіальною автономією у складі України і ніяким чином не порушує унітарного характеру нашої держави. Її статус визначений Розділом Х Конституції України і Конституцією АР Крим. Органи місцевого самовряду-

вання в Автономній Республіці Крим входять до єдиної системи органів місцевого самоврядування України, мають особливості, що визначаються спеціальним законодавством України [1; 2]. Розкриття проблем державної кадрової політики, в тому числі й АР Крим, здійснюється такими вченими у галузі державного управління, як: В. Д. Бакуменко, В. М. Князев, Г. І. Леліков, В. М. Мартиненко, Н. М. Мельтюхова, Т. В. Мотренко, Н. Р. Нижник, О. Ю. Оболенський, В. М. Олуйко та ін.

Потреба у конкретизації проблем кадрової політики місцевого самоврядування АР Крим виникає для того, щоб оптимізувати узгодження стратегії розвитку України шляхом поєднання регіональної та центральної складових державного управління. З цією метою необхідно враховувати у АР Крим етнопонаціональну складову, яка недостатньо досліджена крізь призму розробки та реалізації кадрової політики регіону. Тому основною метою статті є визначення історичних умов формування етнопонаціонального складу населення АР Крим та використання його у реалізації кадрової політики АР Крим.

Жоден регіон сучасної України не викликає стільки питань про його місце в українській історії, як Крим. За свою історію півострів входив до багатьох різноманітних державних утворень.

У різні історичні епохи на півострові проживали різні народи і племена. Протягом XV–VII ст. до н. е. в південно-східній частині Криму жили киммерійці. У I тисячолітті до н. е. в його гірській південній частині проживали племена таврів, що займалися землеробством і скотарством. До XIII ст. півострів у письмових джерелах іменувався Таврикою за назвою цього племені. У VII ст. до н. е. у Крим прийшли іраномовні племена кочових скіфів, які пізніше утворили Друге скіфське царство (III ст. до н. е. – III ст. н. е.), і столицею якого став Неаполь Скіфський (так ця назва звучала давньогрецькою), що був розташований на околиці нинішнього Сімферополя.

З VI ст. до н. е. починається давньогрецька колонізація півострова. Тут після перших відомих на території України поза межами Криму міст-держав (Борисфен, Ольвія, Тіра) виникали наступні давньогрецькі поселення – Пантікапей (нині Керч), Феодосія, Херсонес, створюються Боспорська держава і Херсонеска республіка.

Період грецьких полісів змінився пануванням Римської, потім Візантійської імперії.

III ст. н. е. позначене приходом у Крим готів. У IV ст. до Криму вторгаються тюркомовні кочові племена гуннів. Наступними прибульцями стали хазари, що прийшли з Нижньої Волги і Північного Кавказу в VIII ст. Протягом VI–VIII ст. у степовій частині Криму існували поселення булгар (змішані тюркомовні племена). Наприкінці IX ст. тут з'являються тюркомовні кочові племена печенігів.

А в середині XI ст. на півострів вторгаються також тюркомовні племена половців (кипчаки). До корінних тюркомовних народів Криму відносяться й нечисленні караїми (караї) і кримчаки, пізніше – кримські татари, що сформувалися тут як нація з тюркомовних племен і народів, які в різні часи населяли півострів (гуни, протоболгари, хазари, торки, печеніги, половці, племена Золотої Орди).

Історія Криму пережила також державу пізніх готів – князівство Феодоро. З кінця XIII до кінця XV ст. півострів був колоніальним володінням італійців, передусім генуезців, де здійснювалося правління давньоіталійських держав (і сьогодні на всьому південному узбережжі є рештки генуезьких колоній).

Генуезька Кафа на кінець XIV ст. була одним з найбільших міст Європи. Політичний центр цього ареалу розташовувався у Середземно́р'ї.

В X–XIII ст. поселенці з Київської Русі проживали в багатьох містах Криму. Так, у Херсонесі були руський квартал і руський прихід, а руські церкви існували в Кафі (Феодосії) ще в XI ст., про що свідчить статут міста. Однак це було не настільки численне населення, як тюркомовне.

У середині XIII ст. Крим захоплює Золота Орда, і він стає її улусом (провінцією). Саме в ці часи півострів і отримує нову назву (замість Таврики) – К'ирим. У першій третині XV ст. з розпадом Золотої Орди тут було утворено Кримське ханство. Однак після завоювання в 1475 р. частини півострова турками-османами воно стало васалом Туреччини, внаслідок чого північні береги Чорного моря були включені до складу Османської імперії і управлялися як імперські провінції безпосередньо зі Стамбула.

В одних і тих же державних утвореннях разом з Україною Крим перебуває з 1783 року, коли після низки російсько-турецьких воєн, що тривали загалом понад 200 років, маніфестом цариці Катерини II півострів було приєднано до Російської імперії. Російське завоювання змінило напрям політичної орієнтації, а з ним і традицій. У результаті цього акта припинилось існування монархічної держави кримських татар – Кримського ханства зі столицею в Бахчисараї, що існувало понад 400 років. Населення ханства за деякими історичними даними могло становити від 4 до 5 млн мешканців (хоча воно охоплювало і території поза власне Кримом).

У складі Російської імперії було утворено Таврійську губернію, для якої в центрі Криму, неподалік від кримськотатарського містечка Ак-Меджит («Біла мечеть»), було збудовано адміністративний центр – місто Сімферополь. До складу цієї губернії також увійшли значні райони північного Причорномор'я (нинішніх

Херсонської та Запорізької областей України, Краснодарського краю Росії).

Після 1917 р. більшовицька влада зуміла ліквідувати кілька спроб відродження державницьких утворень: було розстріляно уряд Республіки Таврида, повалено уряд Соломона Крима, за допомогою зброї були ліквідовані кримськотатарська Директорія та правління Білої армії. Було потоплено Чорноморський флот, щоб ним не могла завладіти Україна. Після від'їзду з півострова військ Врангеля восени 1920 року внаслідок червоного терору в Криму було знищено рештки противників більшовиків практично всіх політичних напрямків – від монархістів до автономістів, і декретом Леніна від 18 жовтня 1921 р. була утворена Кримська АРСР у складі РРФСР. Вона проіснувала до 1944 р., після чого регіон отримав статус Кримської області у складі РРФСР. У 1953 р. з дотриманням усіх процедурних норм область було підпорядковано УРСР.

З розпадом СРСР у 1991 р. рішенням Верховної Ради України, ухваленим після проведення в Криму першого в СРСР за всю його історію референдуму (20 січня 1991 р.), на півострові була відновлена Кримська Автономна Радянська Соціалістична Республіка. Кримську обласну раду було перетворено на Верховну Раду КАРСР шляхом введення до її складу депутатів від Севастополя. У лютому-березні 1994 р. було обрано президента Кримської АРСР, яким став Юрій Мешков. З того часу загалом українофобські органи кримської влади, за дієвої підтримки частини російського політикуму почали здійснювати політику ізоляції Криму від України та виступати за фактичне приєднання його до Росії шляхом введення «рубльової зони», російської символіки; до Криму навіть було запрошено «уряд» із Москви на чолі з російським поетом Євгеном Сабуровим. Кримське автономне державне утворення почало носити назву Республіка Крим. Згодом на вимогу Києва назву було змінено – півострів став автономною (з маленької літери) Республікою Крим. Для запобігання новим спробам порушення цілісності кордонів України МВС Криму, СБУ в Криму, управління Міністерства юстиції були перетворені на відповідні головні управління у складі центральних відомств України, які лише частково (в місцевих питаннях) підпорядковувалися кримським органам влади.

У 1995 р. рішенням Верховної Ради України кримську конституцію, посаду Президента, а також 40 законів, які найбільше суперечили Конституції України, було скасовано. Парламент Криму взагалі втратив право ухвалювати закони. Уряд Криму було виведено з підпорядкування Верховної Ради автономії й підпорядковано безпосередньо Кабінету Міністрів України. Севастополь (як і Київ) було виділено в окрему адміністративно-територіальну одиницю – регіон та підпорядковано безпосередньо центральним ор-

ганам виконавчої влади. Республіка почала носити нинішню назву – Автономна (з великої літери) Республіка Крим, що, однак, не стало підставою для запровадження в Україні федеративного устрою, оскільки, як зазначено в законах, автономія входить до складу України як унітарної держави та користується певними правами на економічну самостійність. У 1998 р. було прийнято останню конституцію АР Крим – п'ятий варіант за роки незалежності України. Відтак, АР Крим має свою Верховну Раду із 100 депутатів від Криму (без Севастополя), яка є не законодавчим органом, а складовою представницької влади, Раду міністрів, що формується Верховною Радою АР Крим та Кабінетом Міністрів України і підпорядковується їм. Глава уряду призначається парламентом АР Крим за погодженням з Президентом України, керівники ряду правоохоронних організацій, телерадіокомпанії «Крим» тощо призначаються спільно центром і автономією за погодженням. Апеляційний суд та інші судові органи діють у Криму на загальних засадах. Глави міських і районних державних адміністрацій призначаються Президентом України, голови районних рад та міські голови обираються територіальними громадами. У такий спосіб було припинено офіційний державний сепаратизм в Криму.

Перші прояви міжетнічних відносин у Криму між українцями та кримськими татарами з'явилися набагато раніше за формальне підпорядкування Криму Україні в складі Радянського Союзу – у зв'язку з татарськими набігами і виводом українських бранців у Крим та інші землі Османської імперії. Втрата великої кількості людей викликала вороже ставлення до кримців, у яких століттями вбачали ворога, що загрожував самому існуванню слов'ян [3]. Однак протягом у XVII ст. відбуваються позитивні зміни у ставленні українців та кримських татар – як до військових союзників і як гарантії збереження української козацької автономії у складі імперії. Швидка соціальна адаптація та етнічна асиміляція невольників в ісламському суспільстві також була фактом, широко відомим у всій Європі.

В українській історіографії, починаючи від праць О. Бодянського, Д. Бантиша-Каменського, М. Маркевича, М. Костомарова і до «Історії України-Руси» М. Грушевського [4, с. 292–337, 486–490], окремі проблеми історії Кримського ханату вводилися до висвітлення власне української історії. Віддаючи належне шкідливості татарських нападів, М. Грушевський, тим не менше, вважав слушним підкреслити їхній тісний взаємозв'язок із розвитком українського козацтва. Визнання за турками й татарами ролі важливого чинника у центральних подіях української історії перекидало місток розуміння над прірвою ворожнечі та трагедій. Тим самим М. Грушевський прокладав шлях для оптимістичнішого погляду на майбутні взаємини українців з кримськими татарами. Його з

ентузіазмом підхопила українська наука у 1920-х – на початку 1930-х рр. За цей короткий час, коли було можливе експериментування з історичними теоріями і розвивалося сходознавство, на Україні збільшилися знання про політичні, економічні та культурні стосунки України з Близьким Сходом. На цьому ґрунті історики, передусім історики-сходознавці, пробували переоцінити навіяні імперською традицією стереотипні погляди на взаємні впливи українців та тюркських народів півдня України та Криму. Чи не вперше дослідники звернули увагу на мирні стосунки між українцями та східними сусідами у сферах торгівлі, трудової міграції, матеріальної культури. Основним джерелом таких даних стали археологічні знахідки та документи Нової Січі. Відповідно до методології часу, не вщухав інтерес і до антропологічних досліджень, зокрема, що стосувалося кримських татар.

Але ліквідація сходознавства в Українській РСР на початку 1930-х рр. була цілком закономірним проявом централізаторської стратегії сталінського режиму. Вона зумовила розвиток української гуманітарної науки в межах СРСР [5, с. 59]. Загалом політичні репресії та посилення комуністичної ідеології, в якій історичне минуле як України, так і Криму оцінювалося лише як проміжний етап на шляху до соціалізму в межах СРСР, поклали край формуванню в радянській Україні спільного історичного минулого українців і народів Криму. Тому курси української історії моча й включали відомості про Крим та Османську імперію, але обмежувалися виключно тими епізодами, що були пов'язані своїми наслідками з історією українською. До таких відносилися утворення Кримського ханату, окремі набіги, воєнні та дипломатичні контакти з Кримом і Османською імперією, особливо жваві у XVII ст.

Передача Криму Українській РСР у 1953 р. вперше в історії звела два регіони, принаймні формально, в кордонах однієї держави. Однак ця подія не принесла істотних змін у дослідження українсько-кримського минулого. Це було прямим наслідком незмінності політичного статусу України як провінції Радянського Союзу. Ідеологема «дружби народів СРСР» не допускала й гадки про особливі стосунки українців до кримських татар. За справедливим зауваженням І. Лисяка-Рудницького, висловленим у 1956 р., передача Криму мала невелике політичне значення як поступка скоріше морально-престижного, ніж реально-політичного значення [6, с. 289–291]. Водночас появі нових знань та формулюванню нових ідей в українській гуманістиці про Крим ефективно перешкоджала відсутність в УРСР власної тюркологічної школи, тобто інтелектуального середовища, яке тільки й могло дати наукові знання про доросійську добу Криму. Вигнання кримських татар сталінським режимом доповнювалося фактичною заборонаю на вивчення їхньої історії та культури в цілій країні, що робило не-

можливими наукові дослідження в цьому напрямку. Історики СРСР, якщо й торкалися проблематики історії Криму, то лише стосовно його воєнних кампаній проти Московського царства, козаків і народів Північного Кавказу. Кримські татари і Крим почали асоціюватися з такими сучасними поняттями, як агресія і геноцид, що поглиблювало історико-культурний розрив між народами.

Лише наприкінці 1990-х рр. Я. Дашкевич першим в Україні звернув увагу на можливість застосування до вивчення міжетнічних відносин у Криму парадигми «між Сходом і Заходом» [7, с. 28–44], що служила обґрунтуванням для організації широких наукових досліджень в Україні спільнот, що розташовувалися «по той бік» так званого Великого кордону між землеробами і кочівниками Степового Кордону, передусім – Кримського ханату. Мета сходознавчих досліджень в Україні повинна була сприяти створенню фундаменту для порівняльного аналізу і зваженої оцінки різних впливів. Такий підхід задавав схему, в яку легко вписувався Крим. Потреба у схемі постала із здобуттям Україною незалежності, внаслідок чого Крим не лише формально, але й фактично опинився у складі Української держави. Напруження у відносинах із Росією через розподіл Чорноморського флоту і претензії Росії на Крим надавали цій проблемі неабиякої політичної актуальності. У «Нарисі історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття» [8] Н. Яковенко наповнила новим змістом тезу про симбіотичність осілого і кочового життя у степовій зоні під кутом зору українських джерел. Один з аспектів цього симбіозу – запозичення від степовиків та османців символіки зброї в козацькому середовищі.

Пошук зв'язків України з Кримом був тісно пов'язаний із конструюванням українського самовизначення. Українська національна ідея сформувалася у XIX ст. Тоді Крим до уявних кордонів України не потрапив. Існування ж незалежної України в революційні роки, коли Крим часами входив до її складу, було короткотривалим, щоб викликати відповідну реакцію в національній свідомості. Навіть тоді мова йшла лише про федерацію України з Кримом.

Радянська влада ефективно перешкождала модернізації українського самовизначення. Як зазначалося, навіть інтелектуали діаспори за рідкісними винятками байдуже поставилися до підпорядкування Кримської області Українській РСР. Проте з набуттям Україною незалежності ідейне підґрунтя українсько-кримських взаємин виявилось неадекватним політичним реаліям. Ефемерні кордони радянських республік стали політичною реальністю і вимагали усвідомлення факту перебування Криму у складі України як державного, а отже й національного інтересу.

В Автономній Республіці Крим залишається невирішеною, а сьогодні ще й посилюється, проблема міжконфесійного та міжетнічного напруження, витoki якої уходять углиб історії, задовго до

офіційного приєднання Криму до України. Це зумовлює зміни змістовного наповнення кадрової політики АР Крим. Кадровий корпус АР Крим повинен розуміти специфіку регіону, його історично зумовлені особливості, що сприяло б врахуванню всіх аспектів зовнішніх і внутрішніх впливів на стабільність у цьому регіоні в інтересах ефективного вирішення цієї проблеми.

Список літератури: 1. Конституція України : Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. – К. : Юрінком, 1996. – 90 с. 2. Конституция Автономной Республики Крым : законы и законодательные акты / Верховная Рада Украины. – Симферополь : Таврида, 1999. – 48 с. 3. Дашкевич Я. Р. Ясир з України // Український археографічний щорічник. Нова серія. – Вип. 2. – К., 1993. – С. 38–47. 4. Грушевський М. Історія України-Руси / Грушевський М. – Т. IV. – К. : Наук. думка, 1993. – 539 с. 5. Урсу Д. П. Очерки истории культуры крымскотатарского народа (1921–1941) / Д. П. Урсу. – Симферополь : Крымчупедгиз, 1999. – 143 с. 6. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : в 2 т. Т. 2 / пер. з англ. У. Гавришків, Я. Грицака ; Центр досліджень історії ім. Петра Яцика Канад. ін-ту україн. студій Альбертського ун-ту // Західна історіографія України. Вип. 1. – К. : Основи, 1994. – 574 с. 7. Дашкевич Я. Р. Україна на межі між Сходом і Заходом / Я. Р. Дашкевич // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Т. ССХХІІ. – Л., 1991. 8. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця VIII століття / Н. Яковенко. – К. : Генеза. – 1997. – 312 с.

Надійшла до редколегії 15.10.2009

УДК 368(091)«65»

В. О. МИКИТЮК

СТАНОВЛЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ СТРАХУВАННЯ В ЕПОХИ АНТИЧНОСТІ ТА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

На підставі вивчення історичного досвіду становлення та організації страхування в епохи Античності та Середньовіччя дано авторське бачення особливостей страхування в ті часи. Окрему увагу звернуто на історію страхових відносин на території України.

На основе изучения исторического опыта становления и организации страхования в эпохи Античности и Средневековья дано авторское видение особенностей страхования в те времена. Отдельное внимание обращено на историю страховых отношений на территории Украины.

The author's view of insurance peculiarities during epochs of Antiquity and the Middle Ages is given on the basis of historical experience research on insurance formation and organization during that times. Special attention is paid to the history of insurance relations on the territory of Ukraine.

З метою визначення місця та ролі страхування в суспільстві слід звернутися до історичного досвіду, тому що становлення та